

De oorsprong van de

Toonladder

**Opdat uw dienaren uw wonderlijke daden vrij kunnen bezingen,
Verschoon hun schuldige lippen, Heilige Johannes.**

vertaling: Henk Reints 2015

Paulus Diaconus (722-799)

Guido d'Arezzo (991-1033) gebruikte dit lied voor het geven van zangles.

Ut Queant Laxis

Used by
Guido d'Arezzo (991-1033)
for his singing lessons

Origin of do-re-mi

Paulus Diaconus (722-799)
Arr. Henk Reints 2015

Maestoso

Ut que - ant la - xis

Re - so - na - re fi - bris

Mi - ra ges - to - rum

Fa - mu - li tu - o - rum,

So - lve - pol - lu - ti

La - bi - i re - a - tum,

Sa - ncte - Io - han - nes.

2. Nuntius celso veniens Olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen, et vitae seriem gerendae
Ordine promit.

3. Ille promissi dubius superni,
Perdidit promptae modulus loquelae;
Sed reformasti genitus preemptae
Organa Vocis.

4. Ventris obstruso recubans cubili
Senserat Regem thalamo manentem;
Hinc parens nati meritis uterque
Abdita pandit.

5. Sit decus Patri, genitaeque Proli,
Et tibi compar utriusque virtus,
Spiritus semper, Deus unus, omni
Temporis aevo.

Amen.

Do, Re, Mi, Fa, So, La, Ti, Do

But that doesn't mean anything?
Oh yes, it does!

De namen van de muzieknoten komen oorspronkelijk van de beginletters van het eerste couplet van een hymne ter ere van St. Johannes de Doper, geschreven door Paulus Diaconus (722-799). **Guido van Arezzo** (991-1033), de grondlegger van het notenschrift, hanteerde rond het jaar 1020 de begintonen van de regels van deze hymne als geheugensteuntje voor de basistonen van de muziek. De eerste lettergreep van elke regel gebruikte hij als naam van de noot en oorspronkelijk bevatte deze toonladder slechts zes noten; de "Si" is pas in de 19e eeuw toegevoegd (afkorting van "Sancte

Ioannis"). In 1673 is door Giovanni Maria Bononcini voorgesteld om "Ut" te vervangen door "Do" (afkorting van "Dominus" = Heer). Daarmee eindigen - als "Sol" in "So" wordt veranderd - alle nootnamen op een open klinker, wat met name in de zangpedagogiek nuttig is. Vaak wordt - met name in Engelstalige landen - de "Si" "Ti" genoemd, waardoor alle noten een unieke beginletter hebben. Kruisen worden met een "è"-klank aangeduid en mollen met een "uh" (beide lang klinkend), dus de "Fis" heet "Fè" en de "Bes" is "Tuh".

De tekst met pseudovertaling:

Ut queant laxis	Om [te] kunnen vrij/ontspannen
R esonare fibris	meeklinken [de] stembanden
M ira gestorum	[met uw] wonderlijke handelingen
F amuli tuorum	[door de] dienaren van u,
S olve polluti	verschoon [de] onreinheid
L abii reatum	[van de] lippen [waaraan] schuldig,
S ancte I ohannes	Heilige Johannes.

De volledige hymne met een correcte vertaling:

Ut queant laxis **r**esonare fibris
Mira gestorum **f**amuli tuorum,
Solve polluti **l**abii reatum,
Sancte **I**ohannes.

Nuntius celso veniens Olympo,
Te patri magnum fore nasciturum,
Nomen, et vitae seriem gerendae
Ordine promit.

Ille promissi dubius superni,
Perdidit promptae modulus loquela;
Sed reformasti genitus preceptae
Organa Vocis.

Ventris obstruso recubans cubili
Senserat Regem thalamo manentem;
Hinc parens nati meritis uterque
Abdita pandit.

Sit decus Patri, genitaeque Proli,
Et tibi compar utriusque virtus,
Spiritus semper, Deus unus, omni
Temporis aevo.

Amen.

**Opdat uw dienaren uw wonderlijke
daden vrij kunnen bezingen,
Verschoon hun schuldige lippen,
Heilige Johannes.**

De bode komend uit de hoge hemel
Meldt uw vader uw geboorte en grootheid;
En hoe uw naam is, wat uw leven zal zijn,
Zegt hij ordelijk.

Daar hij twijfelt aan deze hemelse boodschap,
Wordt hem zijn spraak ontnomen;
Maar uw geboorte geeft hem het gebruik weer
Van zijn stemorgaan.

Als gij nog in moeders schoot geborgen ligt,
Voelt gij den Koning, in zijn kamer rustend;
Beide uw ouders loven door uw toedoen
De heilsgeheimen.

Eer zij den Vader en die van Hem voortkomt,
Eer ook aan U, van Hen en Hun gelijke;
De eeuwige Geest, de ene God, voor altijd
In alle eeuwen.

Amen.

Bronnen:

- R.K. Zangboek, Mis en Vespers van alle Zondagen en voornaamste Feesten, Mij.St.Jan de evangelist, Doornik (B) [1949]
 - Confessio et pulchritudo, Dom Nicolaas Boer
- Met dank aan Jos Leenen voor het beschikbaar stellen van deze bronnen en de kalligrafie.

Do re mi: de tong los met Jan de Doper

door Madelon Kielich – 24/06/02, 00:00

Ut queant laxis resonare fibris: een musicoloog herkent deze woorden direct. Ze vormen de beginregel van een hymne uit de achtste eeuw die later beroemd zou worden in de muziekgeschiedenis. Het gedicht werd geschreven door de benedictijnse monnik Paulus Diaconus voor het feest van Johannes de Doper (24 juni).

Paulus Diaconus, ook wel Warnefridi genaamd, is vooral bekend als geschiedschrijver van de Longobarden. Hij bracht een groot deel van zijn leven door in het klooster van Monte Cassino ten zuiden van Rome. Toen hij op een Heilige Zaterdag het Exsultet moest zingen voor de zegening van de paaskaars, kon hij geen geluid uitbrengen door plotselinge heesheid. Volgens de legende schoot hem de geschiedenis van de vader van Johannes de Doper te binnen. Ook Zacharias was een tijdlang zijn stem kwijt geweest. Toen de engel Gabriël hem de geboorte van een zoon verkondigde, geloofde hij hem niet, omdat hij en zijn vrouw Elisabet al op hoge leeftijd waren. Voor zijn ongeloof werd hij met stomheid gestraft tot acht dagen na de geboorte. Pas nadat hij op het feest van de besnijdenis, gevraagd naar de naam van het kind, 'Johannes' had opgeschreven, werd 'zijn tong losgemaakt', vertelt de evangelist Lucas. Daarop zong Zacharias een lofzang.

Het wonder van Zacharias' genezing was kennelijk te danken aan Johannes. Paulus Diaconus hoopte dat de Doper hem ook zijn stem zou willen teruggeven. Daarom schreef hij een hymne voor het feest van zijn geboorte. In het eerste couplet van 'Ut queant laxis' smeekt hij de heilige om hulp. Of zijn bede werd verhoord vermeldt het verhaal niet.

In de elfde eeuw gebruikte de monnik en muziektheoreticus Guido van Arezzo, ook bekend als grondlegger van het moderne notenschrift, de hymne van Diaconus bij de zangles. Iedere zin van het eerste couplet begint met een van de zes opeenvolgende noten van de diatonische toonladder. Als geheugensteun voor zijn leerlingen bij het onthouden van de toonladder nam hij de beginlettergrepen van de eerste zes zinnen van het gedicht. Zo kregen de noten de namen Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La, zoals hieronder te zien is:

UT queant laxis

REsonare fibris

MIra gestorum

FAMuli tuorum,

SOLve polluti

LABii reatum, Sancte Ioannes.

Ut werd vervangen door Do vanwege de open klank van dat woord; alleen Franse musici gebruiken nog steeds Ut. Later werden de S en de I van Sancte Ioannes nog toegevoegd voor de zevende noot.

Een vrije vertaling van het eerste couplet is: „Opdat uw dienaren uw wondere daden kunnen bezingen met soepele stembanden, verlos hun onreine lippen van schuld, o heilige Johannes". De 'solmisatie'-lettergrepen, zo genoemd naar Sol en Mi, die Guido van Arezzo zijn leerlingen leerde, worden nog steeds gebruikt. Zangers die hun toonladders oefenen doen dus eigenlijk een schietgebedje. Moge de heilige Johannes hun bede verhoren.